

JONATHAN TURNER. Rome was vooral bekend om haar antiquiteiten, ruïnes en ouderwetse restaurants, zoals ook bleek uit *Tableau's City Special* tien jaar geleden. Jonathan Turner, die al jaren in de stad woont, ziet overal vernieuwing: ziet overal vernieuwing: hedendaagse kunst, nieuwe architectuur en spectaculaire restauratieprojecten. Het gaat allemaal zo snel en is zo gedurfd, dat de meeste ontwikkelingen nog in geen enkele gids terug te vinden zijn. Turner, in Italië uitgeroepen tot beste kunstcriticus van het jaar, maakte exclusief voor *Tableau* de balans op van het nieuwe Rome.

ROME

IN RENAISSANCE

Meer dan een miljoen mensen bevulden in de nacht van 8 op 9 september de straten van Rome tijdens *La Notte Bianca* (het Festival van de Witte Nacht) en bezochten tot zonsopgang de gratis toegankelijke musea, archeologische sites en galeries. Vorig jaar was de stemming ook al feestelijk, al regende het toen. Het is een van de tekenen dat de Italiaanse hoofdstad kunst omhelst op een manier zoals ze dat lang niet heeft gedaan. Rome be-

leeft een nieuwe renaissance; een hedendaagse. Als paddestoelen schieten de nieuwe galeries en musea de grond uit.

Op cultureel gebied is er van alles te doen in Rome: afgelopen zomer waren er in één maand tegelijkertijd belangrijke solo-exposities van internationale moderne kunstenaars Matthew Barney en Dennis Oppenheim (USA), Christian Boltanski (Frankrijk), Francesco Clemente (Italië), Jan Fabre (België) en Marc Quinn (Groot-Brittannië) te zien; daarnaast waren er tentoonstellingen van werken van Raphael, Antonello da Messina (1430-1479) en een overzicht van de Amerikaans-abstracte kunstenaar Robert Motherwell; de perfect gerestaureerde Fontana delle Tartarughe (de Schildpaddenfontein) van Giacomo della Porta en Bernini (1581-1658) op het Piazza Mattei werd onthuld; Richard Meiers monumentale Ara Pacis Museum werd in gebruik genomen; een marmeren kopie van een beeld van een atleet in het Olympisch Stadium werd geplaatst (de oorspronkelijke versie uit 1932, één van 60 beelden, werd in 1972 verwoest door een blikseminslag); en het Carlo Bilotti Museum, voornamelijk gewijd aan de schilderijen van Giorgio De Chirico, ging open. Naast optredens van minder bekende jazzmusici en jonge bands, gaven Madonna, Roxy Music en Depeche Mode (uitverkochte) megaconcerten,

terwijl in de Baden van Caracalla een hi-techversie van de *Aida* te zien was. Dan zijn er de nieuwe, hippe en super chique hotels, ingericht met hedendaagse kunst en design (Abitart, Aleph, l'Art Hotel, De Russie, Es Hotel, Exedra en het Ripa Hotel), allerlei nieuwe strak ingerichte, maar elegante restaurants (zoals Acquanegra, Crudo, Glass, Gusto, de Mozzarella Bar in Obika, Reef, rHome, Sette), en clubs en bars als Akab, Micca, Fluid en de Superclub... Rome is 'hot'!

DE KUNSTENAARS EN DE POLITICI

Het is een echte kunststad geworden. Gevestigde kunstenaars die al lang in Rome wonen, zoals Enzo Cucchi, Domenico Bianchi, Vettor Pisani, Andrea Fogli, Jannis Kounellis, Cy Twombly, Luigi Ontani en Maurizio Mocchetti, krijgen nu gezelschap van Italiaanse vakgenoten die ateliers in de stad betrekken (Mimmo Paladino), of van buitenlandse beroemdheden als Marina Abramovic, Joseph Kosuth en Mark Kostabi.

Ook de jonge, in Rome geboren generatie kunstenaars bloeit en presenteert een enorme diversiteit in stijlen en media: er zijn de overdreven nauwgezette schilderijen van Cristiano Pintaldi, de gemanipuleerde portretfotografie van Matteo Basile, de rubberen sculpturen van Paolo Canevari en de

installaties gebaseerd op lichaamstransformaties van Rocco Dubbini.

Het is geen toeval dat er zoveel projecten - van drie nieuwe musea voor hedendaagse kunst tot de restauratie van een aantal beroemde trekpleisters - min of meer gelijktijdig hun vruchten afwerpen. De laatste twee (opeenvolgende) burgemeesters van Rome hebben zich hun volle termijn actief ingezet voor vernieuwende instituten en kunstactiviteiten. De vorige burgemeester, Francesco Rutelli, nam het initiatief voor een aantal culturele projecten op de lange termijn en de afgelopen vijf jaar heeft de huidige burgemeester, Walter Veltroni, die projecten gesteund. Veltroni is voormalig minister van Cultuur van Italië. Na allerlei restauratieprojecten van paleizen, pleinen en monumenten ziet de hele stad er opgeknappt en levendig uit.

Na het recente aftreden van de regering van ex-premier Silvio Berlusconi is Rutelli onmiddellijk aangesteld als de Italiaanse minister van Cultuur (Veltroni's oude baan). In deze functie kan Rutelli het groene licht geven voor vele culturele projecten in de hoofdstad, ook voor die van Veltroni. Daardoor krijgt de culturele impuls zeker een vervolg.

HET MACRO

Iedereen weet het: Rome is een zeer oude stad, vol met historische mo- ➤

Linksboven: de spectaculaire Jubilee kerk van Richard Meier, met de in het oog springende witte betonnen 'zeilen'.

Onder v.l.n.r.: het oude Rome weerspiegelt in het gloednieuwe Museo dell'Ara Pací (ook van Richard Meier), waarin het Mausoleum van keizer Augustus is ondergebracht.

Als een cynisch antwoord op de Italiaanse aanwezigheid in Irak, maakte Antonio Riello 'Honest John' (2006) een raket beschilderd met scènes uit Renaissance frescoes, om de oorlog tegen terreur af te doen als een decoratieve poppenkast, foto courtesy van de kunstenaar, Marostica en Torch Gallery, Amsterdam.

Renaissance in Rome, SPQR, een toepasselijke creatieve fotomontage door Örgüt Çaylı. De Chiesa del Santo Volto di Gesù in de wijk Magliana.

In 2005 hield de Chinese kunstenaar Zhang Huan een performance te midden van de klassieke beelden in de Capitolijnse musea op het Campidoglio, waarin hij zijn oriëntaalse interpretatie gaf van de Romeinse cultuur, foto courtesy Lipan-jePuntin artecontemporanea.

De perfect gerestaureerde Fontana delle Tartarughe op de Piazza Mattei. Nieuwe architectuur weerspiegelt de oude. Exterieur van de gerestaureerde en uitgebreide Capitolijnse Musea op het Campidoglio. Nieuw design 'straatmeubilair' en een eigentijdse espressobar in een klassieke winkelgalerij.

numenten die heel zorgvuldig (en dus kostbaar) geconserveerd moeten worden. Na de grote bloeitijd van de Italiaanse kunst rond 1970, raakte de hedendaagse kunst wat meer op de achtergrond. Ze was er wel, maar kende geen spraakmakende ontwikkeling. Nu is dat heel anders. Het gloednieuwe MACRO (Museo d'Arte Contemporanea di Roma), officieel geopend in 2002, is heel ambitieus verspreid over maar liefst vier gebouwen op twee locaties. Het hoofdgebouw in de voormalige Peroni-brouwerij bestaat uit een aantal kleinere expositieruimtes. Sculpturen van Tony Cragg en Erwin Wurm nemen de plaats in van de oude biervaten. Het gebouw is achter de binnenpleinen verbonden met een grotere hal - nu in aanleg - ontworpen door Odile Decq. Twee paviljoens van de vroegere slachthuizen in de wijk Testaccio zijn eveneens door MACRO in gebruik genomen, en daar, onder het 19de-eeuwse ijzerwerk, presenteert het museum grootschalige tijdelijke tentoonstellingen, en toont het ook recente aanwinsten.

'Ons doel was aanvankelijk om een institutioneel centrum in het leven te roepen dat het publiek zou laten kennismaken én confronteren met contemporaine kunst op wereldniveau', zegt directeur Danilo Eccher, voorma-

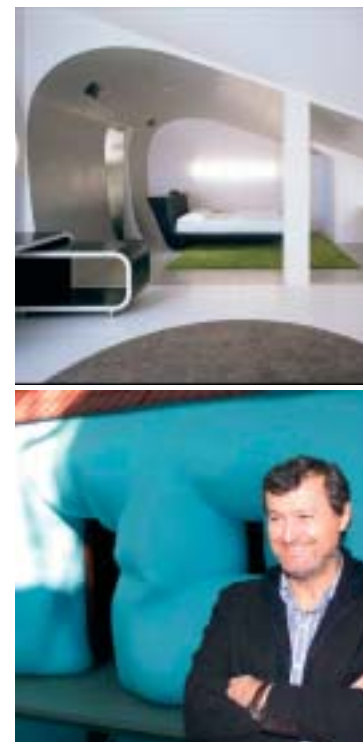
lig directeur van het Museum voor Moderne Kunst in Bologna. 'Met een voortdurend toenemend aantal bezoekers, en een groeiend prestige, zijn we nu in de tweede fase aangeland, die samenvalt met de opening van het grote nieuwe gebouw van Decq dat medio 2007 klaar moet zijn. Daar zal onze groeiende vaste collectie te zien zijn, want we blijven kopen. De twee paviljoens in Testaccio worden ook volledig verbouwd en opgenomen in de culturele zone die daar aan het ontstaan is. Daar zal het werk ook vernieuwend zijn: jonge kunstenaars en minder traditionele dwarsdoorsneden van de scène.'

Vorig jaar richtte een discrete maar machtige groep van 18 jonge Romeinse verzamelaars, onder wie Giovanni Giuliani, Pino Calabresi, Filippo Saruffini en Stefano Sciarretta, een aankoopcommissie voor het museum op, genaamd de 'MACRO-Amici'. En hoewel dit in andere steden een vrij normaal verschijnsel is, is het voor Rome een radicale verandering. 'We willen het museum steunen in al haar initiatieven, en moedigen samenwerking met de zakelijke en de particuliere sector aan', zegt Giuliani, een notaris. Hij verklaart: 'Met MACRO hebben we nu een opening naar de wereld, een klasse-A museum met een programma dat

tentoonstellingen omvat van Alfredo Jaar, Wolfgang Laib, Jenny Saville, Tom Wesselman en Christian Boltanski. We willen het museum helpen met het aankopen van toonaangevende werken van de Italianen.' De eerste gift was een werk van Domenico Bianchi. Over andere belangrijke werken (onder andere van Nunzio en Gianni Dessi) wordt nog gepraat.

MUSEO CARLO BILOTTI

Het gloednieuwe Carlo Bilotti Museum opende met een expositie van Giorgio De Chirico, Damien Hirst, David Salle en Jenny Saville. Het museum - waarvan de basis gevormd wordt door de collectie die een Italiaans-Amerikaanse zakenman en filantroop in een periode van ruim dertig jaar bijeenbracht - is ondergebracht in de oude Orangerie van de Villa Borghese, die zelf onderdak biedt aan de onovertroffen collectie klassieke schilderijen en beeldhouwwerken van Caravaggio, Bernini, Titian, Guercino en de oude Romeinse meesters. Het is een onderdeel van het onlangs aangekondigde project van de stad om alle gebouwen in de omgeving (inclusief het Etruskisch Museum in de Villa Giulia en de Galleria Nazionale d'Arte Moderna) met elkaar te verbinden, om zo een heus 'museumpark' te creëren.

Uitzicht over het 'klassieke' Rome. Het Auditorium van Renzo Piano met drie paddestoelachtige concertzalen die rond een openlucht amfitheater liggen. In aanbouw is het nieuwe congresgebouw van Massimiliano Fuksas, een vierkant glazen congrescentrum dat een zwevende kristallen 'wolk' bevat. Kunstzinnige binnenhuisarchitectuur in het Ripa Hotel. Een volledig gerenoveerd en up to date uitgelicht interieur van de Capitolijnse Musea op het Campidoglio. Danilo Eccher, directeur van MACRO (Museo d'Arte Contemporanea di Roma) voor Erwin Wurm's 'foam house' installatie (foto: Paolo Cipollina)

voor delen van mijn collectie een permanent thuis in Rome hebben, met het accent op belangrijke hedendaagse kunstenaars', zegt Bilotti. 'Ik wil geen statisch museum, maar een dynamisch project om te delen met het publiek.'

MUSEA, KERKEN EN DE NIEUWE ARCHITECTUUR

Elders in de hoofdstad is de Galleria Nazionale d'Arte Moderna (Nationaal Museum voor Moderne Kunst) gerenoveerd en vergroot, waardoor een groter deel van de permanente collectie geëxposeerd kan worden, terwijl er ook overzichtstentoonstellingen gehouden worden van visionairen als Pino Pascali en Jannis Kounellis.

Dan is er d'AC, een nieuw gemeenschapscentrum voor hedendaagse kunst in de buurt van het vliegveld Ciampino, en er is nog een ander in 'Cinecitta', het gebied aan de rand van Rome, beroemd om de filmstudio's en enorme 'filmpleinen' waar klassiekers als *Cleopatra* en *The Name of the Rose* gemaakt werden.

Het Palazzo delle Esposizioni, de enorme, neoklassieke witte kunsthall in het centrum van de stad, moet volgend jaar heropend worden na een grote verbouwing (uitbreiding van Galdo, De Lucchi en ABDR). De drie verdiepingen zijn gewijd aan wisselende exposities van moderne en hedendaagse kunst, fotografie, en design.

Ondertussen gaat ook het werk aan Maxxi verder, een groot complex voor hedendaagse kunst, dat nu gebouwd wordt in de voormalige barakken bij het Piazza del Popolo. Voor Maxxi, (Nationaal Museum voor Kunst van de 21ste eeuw) heeft architecte Zaha Hadid een brutaal ontwerp met dramatische lijnen gemaakt, waarin de façade en de enorme ramen van het oorspronkelijke gebouw opgenomen zijn. Een deel van het Maxxi is al in gebruik.

Zaha Hadid was een geweldige vangst voor Rome, maar zij is niet de

enige. De stad, ooit berucht om haar gebrek aan opvallende nieuwe gebouwen, maakt op het gebied van de moderne architectuur een enorme inhaalslag, hoewel een groot deel van de nieuwe gebouwen zich buiten het centrum bevindt. Er zijn vier indrukwekkende nieuwe kerken - de strenge hi-tech van het zwevende horizontale dak van de Santa Maria della Presentazione (door Studio Nemesi), het indringende Pompeij-rood van de vleugel van de Santa Maria Josefa (door Garofalo/Miura architecten), La Chiesa del Santo Volto di Gesù (door Piero Sartogo/Nathalie Grenon) met contemporaine kunstwerken van Mimmo Paladino, Marco Tirelli en anderen ingebed in de muren, en, het spectaculairst: de Jubilee kerk van Richard Meier, een trio van witte betonnen zeilen die een ruime glazen kapel, sanctuarium en baptisterium insluiten, opgevat als de architecturale synthese van 'Licht als een metafoor voor het goede in al zijn perfectie'.

De steigers zijn onlangs verwijderd van een ander nieuw gebouw van Meier: het Ara Pacis Museum vlak bij de rivier de Tiber, waarin het Mausoleum van keizer Augustus is ondergebracht. Dit massieve stalen en stenen gebouw, geflankeerd door twee witte kubussen, is niet door iedereen positief ontvangen. Het domineert het Piazza Augusto Imperatore, een plein dat bekend staat om zijn hypermoderne restaurants, waaronder rHome en Gusto, beide ontworpen door het populairste designduo van Rome, Lazzarini-Pickering.

Dan is er het Auditorium van Renzo Piano, drie paddestoelachtige concertzalen die rond een openlucht amfitheater liggen, met een neosculptuur van Maurizio Nannucci in een van de foyers. In aanbouw is het nieuwe congresgebouw van Massimiliano Fuksas, een vierkant glazen congrescentrum dat een zwevende kristallen 'wolk' bevat. En er zijn projecten voor een jeugdcentrum (Rem Koolhaas), een nieuw museum voor audiovisuele kunst, en de herbouw van het Tiburtina treinstation, ontworpen door ABDR als een schuine aaneenschakeling van elkaar overlappende lagen.

AL HET OUDE IS WEER NIEUW

Ook de klassieke Romeinse kunst profiteert mee van alle vernieuwing. Het enorme Museo Nazionale Romano is nu verspreid over drie verschillende locaties - in een deel van de Baden van Diocletianus (het oorspronkelijke museum), in het 16de-eeuwse Palazzo Altompeo bij het Piazza Navona (voornamelijk klassieke sculpturen, waaronder de Ludovisi-collectie) en over drie verdiepingen van het Palazzo >

CITY SPECIAL ROME

Massimo alle Terme vlak bij het Centraal Station (daar zijn ook de mozaïeken en de antiquiteiten ondergebracht die in Rome gevonden zijn sinds de late 19de eeuw). Zowel het Palazzo Altemps als het Palazzo Massimo heeft recentelijk een fantastische herinrichting ondergaan.

De donkere dagen van de permanente tentoongestelde stoffige voorwerpen zijn lang voorbij. In de gerestaureerde en uitgebreide Capitolijnse Musea op het Campidoglio wordt de onovertroffen collectie antieke sculptuur nu geëxposeerd in adembenemend heldere, lichte zalen. Het beroemde beeld van Marcus Aurelius te paard, de Hercules van het Forum Boarium en fragmenten van het kolossale beeld van Constantijn zijn ondergebracht in een nieuwe glazen behuizing, ontworpen door Carlo Aymonino. Deze transparante structuur omvat ook de archeologische overblijfselen van de Tempel van Jupiter. Zoals burgemeester Veltroni tijdens de presentatie aan het publiek (vorig jaar) zei: 'Dankzij Aymonino's tussenkomst kan de fascinerende contaminatie tussen antiek en hedendaags nu werkelijk op waarde geschat worden'.

Niet alle nieuws is zo rooskleurig. Het Domus Aurea, Nero's voormalige gouden paleis, werd in december gesloten toen de autoriteiten ontdekten dat een verwaarloosd waterlek de fundamenteen ernstig aangetast heeft. De kosten voor noodreparaties voor de 118 kamers tellende ruïnes zijn ge-

raamd op €5 miljoen en zullen minstens twee jaar in beslag nemen.

De moderne Romein heeft de reputatie zijn schouders op te halen over het Pantheon, het Forum Romanum en het Colosseum (hoewel toen de Amerikaanse kunstenaar Gary Hill in 2005 'Resounding Arches' presenteerde, een serie video- en geluidssculpturen in het Colosseum en de Tempel van Venus, de protesten niet van de lucht waren). De Romeinen kunnen de antieke monumenten immers iedere dag vanaf hun Vespa's zien.

La Dolce Vita, dat naoorlogse tijdperk van filmsterretjes met enorme boezems, en kiekgrage paparazzi op de Via Veneto is iets uit het verleden. Met het oog op de toekomst heeft Rome midden oktober de eerste editie van haar eigen internationale filmfestival. Rome heeft al haar eigen 'Quadriennale', dat er iedere vier jaar op gericht is de belangrijkste nieuwe ontwikkelingen in de Italiaanse kunst samen te vatten. Twee jaar geleden trok de 24ste Quadriennale 50.000 bezoekers. Ondertussen wordt elk voorjaar het FotoGrafia Festival Internazionale di Roma gehouden in galeriën en musea verspreid over de stad. In 2006 presenteerde het 200 fotografen in 120 exposities op 70 locaties. Gedurende het jaar zijn regelmatig thematische exposities op verschillende plekken tegelijkertijd te zien, waarbij academies, publieke ruimtes en particuliere galeriën samenwerken. Sinds het midden van de jaren negentig presenterden

particuliere galeriën gezamenlijk solo-exposities van kunstenaars uit Nederland, Groot-Brittannië, Oostenrijk, Australië en binnenkort ook Frankrijk. Exposities van museumkwaliteit, verspreid over diverse tentoonstellingsruimtes. De galeriëscène in Rome kent geen depressie meer.

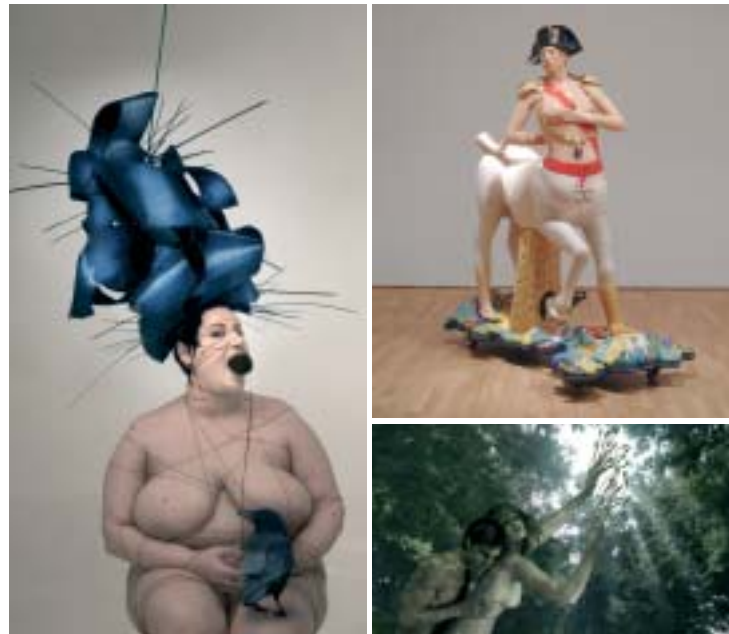
DE GIDS VOOR HEDENDAAGSE GALERIES

Er zijn een aantal nieuwe galeriedistricten in het centrum van de stad, met extra veel activiteit rond het MACRO en het Piazza Navona vlak bij het onlangs opgeknapte Palazzo Farnese. Nieuwe galeriën die de afgelopen jaren openden zijn onder meer Oredaria, Next Door, VM21, 9 Via della Vetrina, Extraspaio, Sogospatty, PH7, Union, Galleria 196, Luxardo en Container. Belangrijke galeriën van buiten de hoofdstad - Lipanjepuntin (Triest), Trisorio (Napels), Brancolini/Grimaldi (Florence), Romberg (Latina), Antonio Battaglia (Milaan), en Paolo Bonzano (Milaan) - openden een tweede vestiging in Rome, of verhuisden zelfs.

'Na tien jaar actief te zijn geweest in Triest, zagen we dat Rome ons nieuwe kansen bood', zegt Marston Puntin van LipanjePuntin, die kunstenaars als Robert Gligorov, David Byrne, Sergey Bratkov, Robert Longo, de Nederlander Anton Corbijn en ook de geluidssculpturen van Andrea Cera brengt. 'Daarbij kunnen we in Rome experimenteren met lange-termijnprojecten.'

Raul Marinuzzi Roncone van de

Rome's belangrijkste jonge kunstenaar: Matteo Basile, *If you had to look down from heaven all the time, you'd want people's hair to look good, too*, 2006, Lambda print op aluminium, 200 x 100 cm, courtesy Galleria Il Ponte Contemporanea. Luigi Ontani, *NapoleonCentaurOntano*, 2003, keramieksculptuur, 200 x 160 x 85 cm, courtesy Galleria Lorcan O'Neill. Antonio Pio Saracino, *Apollo en Daphne*, 2006, fotomanipulatie, gebaseerd op het beeld van Bernini in het Villa Borghese Museum. Het gloednieuwe Carlo Bilotti Museum, in het park van de Villa Borghese met links David Salle's 'Noah's ark en de Zondvloed', 2005, en werk van Jenny Saville rechts (foto: Andrea Panegrossi). Rocco Dubbini, *gemanipuleerde transformatie van de invloedrijke Romeinse criticus Achille Bonito Oliva*, foto courtesy kunstenaar en Galleria Il Ponte Contemporanea. Maree Azzopardi, *Shadow - The Girls (Piazza Navona)*, C-Type foto, 2006, Galleria Il Ponte Contemporanea. Renato Grome, *Wish*, 2005, C-type fotoprint; een herinterpretatie van de natuur in orthodox toegepaste traditionele technieken. In 2007 heeft Grome zijn eerste solo-expositie bij Galleria LipanjePuntin.

ROME

Next Door Gallery, letterlijk een paar meter verderop in dezelfde straat als LipanjePuntin, is het helemaal met hem eens: 'Ik werkte twee jaar in Londen toen ik me realiseerde dat ik mijn kans moest grijpen in mijn geboorteland Rome, een stad die sinds de barok op alle gebieden achtergelopen lijkt te zijn. Het was een economische en culturele uitdaging. Nu is de stad totaal veranderd: er is een levendig klimaat met meer dan 20 nieuwe galeriën en een burgemeester die de activiteiten steunt.'

Lorcan O'Neill, voormalig directeur van Anthony D'Offay in Londen, opende een hypermoderne ruimte vlak bij de Tiber in Trastevere. Daar presenteerde hij al exposities van Tracey Emin, Kiki Smith, Anselm Kiefer en Francesco Clemente. Veelbesproken is de komst van de New Yorkse Gagosian Gallery: nu is er alleen nog een kantoor aan de andere kant van de stad, maar binnenkort opent ook de galerie. Naast nieuwkomers zijn er ook verschuivingen in de gevestigde Romeinse galeriewereld: een aantal galeriën verhuisde naar grotere, betere, lichtere ruimtes. De gezusters Alessandra en Valentina Bonomo, die samen een galerie ruimte deelden in Trastevere, zetten hun activiteiten in twee nieuwe galeriën voort. Pio Monti verhuisde naar een prachtige ruimte vlak bij de drukbezochte bars van de Campo de' Fiori, terwijl S.A.L.E.S bij de groentemarkten op het Piazza Vittorio een nieuwe en veel groter onder-

komen betrok. Deze galeriën hebben expositieprogramma's met zowel nieuwe als meer gevestigde kunstenaars.

Maar niets overtreft de brede gewelfde ruimte van het nieuwe Il Ponte Contemporanea. Het is nu de grootste particuliere galerie in Rome, waar zes solo-exposities tegelijkertijd gehouden kunnen worden. Il Ponte Contemporanea heeft een zeer diverse stal - van de sculpturen en laserinstallaties van Maurizio Mochetti (geïnspireerd door de concepten van snelheid, vliegen en autoracebanen), en de expressieve gezichten die uit met graffiti bekraste lichtboxen kijken van Matteo Basile (tot half november te zien) tot de Australische fotograaf Tracey Moffatt, Paul Ferman en Maree Azzopardi, en van de surreële fotografie van de Amsterdamse Fritz Kok, die schoonheidsmythen onderzoekt, tot de totemachtige schilderijen van Christopher Deaton (uit New York) en de sculpturen van de Chinese gebroeders Gao.

'Nu functioneert de kunst in Rome goed, en trekt geïnteresseerden aan', zegt een van de directeurs van Il Ponte Contemporanea, Giuliano Matricardi. 'Er is een levendige en bloeiende samenwerking. Er is inspiratie en creativiteit, en de nieuwe architectuur weerspiegelt deze groei. Er is veel aandacht voor curatoren, voor verzamelaars, voor kunstenaars, voor musea, en mensen komen nu van ver buiten Rome om hedendaagse kunst te zien en te kopen. De stad lijkt uit een lange slaap gewekt te zijn, terwijl ze toch in

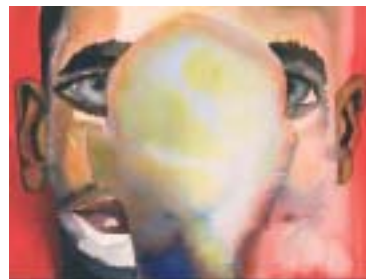
staat blijkt de karakteristieke te behouden die haar zo typisch Romeins maken.'

Naast deze galeriën zijn er ook een aantal alternatieve ruimtes met bestaansrecht. Bij Volume, bestaande uit een kale ruimte, zijn vaak indrukwekkende installaties te zien, waaronder solo-exposities van in Rome wonende kunstenaars als Myriam Laplante en Felice Levini. Een stukje verderop is Edicola di Notte te vinden; een smalle, krappe ruimte met één raam dat uitkijkt op een drukke voetgangersstraat in de wijk Trastevere. De dynamische kunstenaar H.H. Lim heeft hier de leiding en er zijn telkens gedurende korte periodes installaties te zien van sommigen van de grootste namen in de hedendaagse kunst zoals Jannis Kounellis, Enzo Cucchi en Nunzio.

VERZAMELAARS EN CURATOREN

Met de groep nieuwe, dynamische verzamelaars die in de voetsporen treden van beroemde Romeinse collectors als Marida en Annibale Berlingieri, en Giorgio Franchetti, en de waanzinnige prijzen die bij recente veilingen van Sotheby's en het nieuwe veilinghuis Finarte-Semenzato zijn gehaald, ziet de markt voor hedendaagse kunst er zeer gezond uit. Het feit echter dat Christie's onlangs de sluiting van haar vestiging in Rome aankondigde, suggereert dat de rest van de kunstmarkt lijdt onder de groei van de hedendaagse kunst. >

CITY SPECIAL **ROME**

Francesco Clemente, zelfportret, 2006, Galleria Lorcan O'Neill.
Installatie van Rocco Dubbini, met sculpturen, film en fotografie en Cristiano Pintaldi, z.t., 2005, acryl op doek, 220 x 220 cm, foto's courtesy of the artist, Rome en Gallery Sprovieri, Londen.

In november vindt de twaalfde editie van Riparte plaats, een informele kunstbeurs die gehouden wordt op twee verdiepingen van het hippe Ripa Hotel in Trastevere. Het succes van deze beurs bewijst dat er een enthousiast en koopgraag publiek is. In plaats van een stand heeft iedere galerie een eigen hotelkamer om zijn kunstenaars te presenteren. De drie directeuren van Riparte, Simona Rossi (directeur van 2RC Edizioni d'Arte), Bruno Puiatti en Matricardi (beiden van Galleria Il Ponte Contemporanea) zijn ty-

perend voor de nieuwe generatie Romeinse galeriehouders: enthousiast en bereid om op allerlei niveaus samen te werken.

Rome kan zich beroepen op een veelbelovende groep hardwerkende curatoren, met Achille Bonito Oliva als de uitbundige peetvader. 'Rome is niet alleen maar een theater van de herinnering, en ook geen openluchtmuseum', zegt Bonito Oliva. Hij was in 1993 directeur van de Biënnale van Venetië en is nu terug in de schijnwerpers als een van de energieke protagonisten van de huidige Italiaanse scene. 'Nu functioneert de kunst op integrale wijze; er is niet langer sprake van geïsoleerde individualisten. De nieuwe en zekere realiteit is dat er meer sterke kunstenaars zijn, actieve musea, een groep jonge critici en verzamelaars die directe contacten hebben met musea en galleries. Er is meer communicatie onderling, er zijn nieuwe architectuurfaculteiten en designscholen. In ieder geval bevestigt de huidige situatie in Rome mijn theorie dat kunst een kettingreactie is, die in combinatie met professionalisme een gelukkige oorlogsmachine wordt.'

Romeinse curatoren werken op verschillende manieren en in verschillende deelgebieden, maar ze steunen elkaar vaak bij hun ondernemingen. Van de jongere generatie werkt Cecilia Casorati nauw samen met allerlei instellingen. Ludovico Pratesi organiseert regelmatig contemporaine exposities op archeologische sites, Cristiana Perrella concentreert zich op Britse kunst en video, terwijl Gianluca Marziani zich richt op de allerlaatste trends (en daarvoor op de motor door Rome scheurt).

Een ander voorbeeld van de veranderingen en groei is dat Simona Rossi, na de afgelopen tien jaar 2RC als galerie voor hedendaagse kunst geleid te hebben, nu een overeenkomst gesloten heeft waarbij de grafische persen van 2RC - die gebruikt werden voor het werk van bijvoorbeeld Enzo Cucchi, Alberto Burri, Francesco Clemente, Julian Schnabel, George Segal en Francis Bacon - nu geïnstalleerd worden in een van de verlaten paviljoens naast het MACRO in Testaccio. Vanaf volgend jaar zal het grafische deel van 2RC (veertig jaar geleden opgericht door haar vader, Valter Rossi), gaan samenwerken met het MACRO en de grafische afdeling van de Rome Fine Arts Academy, zodat opleiding en supermoderne internationale kunstpraktijk worden gecombineerd.

Het Romeinse avontuur gaat verder. Zoals de invloedrijke verzamelaar Giovanni Giuliani het bondig samenvat: 'Rome is nu werkelijk stimulerend. En niemand wil dat de stad dat ooit nog kwijtraakt.' <

PRATISCHE INFORMATIE**MUSEA & EXPOSITIERUIMTEN**

MACRO - (Museo d'Arte Contemporanea di Roma), Via Regio Emilia 54, tel. +39-6-671070400, www.macro.roma.museum

MACRO Mattatoio, Piazza Orazio Giustiniani 4, Testaccio
Galleria Nazionale d'Arte Moderna, Viale delle Belle Arti 131, tel. +39-6-3228221, www.gnam.arti.beniculturali.it

Palazzo delle Esposizioni, Via Nazionale 194, tel. +39-6-4828757, www.palazzo.esposizioni.it

< Maxxi - National Museum of Art of the XXI Century, Via Guido Reni 10, www.maxxi-museum.org, tel. +39-6-58434850
Galleria Borghese, Piazzale Museo Borghese, tel. +39-6-32810, www.galleriaborghese.it
Museo Carlo Bilotti, Viale Fiorello La Guardia, Villa Borghese, tel. +39-6-82059127 www.museocarlobilotti.it

Cinecittà Arte Contemporanea, Viale Palmiro Togliatti 2, Cinecittà D'AC Galleria Comunale di Arte Contemporanea di Ciampino, Viale del Lavoro 53, Ciampino

GALERIES ROND PALAZZO FARNESE

Il Ponte Contemporanea, Via Monserrato 23, tel. +39-6-68801351, www.ilpontecontemporanea.com

LiparijePuntin artecontemporanea, Via di Montoro 10, tel. +39-6-68307780, www.liparije.com

Next Door, Via di Montoro 3, tel. +39-6-45425048, www.gallerianextdoor.com
Antonio Battaglia, Vico del Bollo 13, tel. +39-6-97606991, www.galleriaantonioabattaglia.com

Container, Via dei Cappellari 21, tel. +39-6-87450491

Romberg, Piazza de' Ricci 127/128, tel. +39-6-68806377

Galleria Giulia, Via della Barchetta 13, tel. +39-6-6861443

Pio Monti, Via dei Chiavari 58, tel. +39-6-6875457

GALERIES ROND PIAZZA NAVONA

Alessandra Bonomo, Via del Gesù 62, tel. +39-6-69925858, www.bonomogallery.com

Valentina Bonomo, Via del Portico d'Ottavia 13, tel. +39-6-6832766, www.galleriabonomo.com

Magazzino d'Arte Moderna, Via dei Prefetti 17, tel. +39-6-6875951 www.magazzinoartemoderna.com

Galleria 198, Via dei Coronari 194, tel. +39-6-6892472

Luxardo, Via Tor di Nona 39, tel. +39-6-68309555, www.gallerialuxardo.com

Sogospatty, Vico del Governo Vecchio 8, tel. +39-6-68135328

De Crescenzo & Viesti, Via del Corso 42, 1ste etage, tel. +39-6-36002414, www.decrezenzoviesti.com

V.M. 21, Via della Vetrina 21, tel. +39-6-688913675

9 Via della Vetrina, Via della Vetrina 9, tel. +39-6-68192277, www.galleriavetrina.it

Studio Trisorio, Vico delle Vacche 12, tel. +39-6-68136189, www.studiotrisorio.com

Paolo Bonzano, Palazzo Taverna, Via Monte Giordano 36, tel. +39-6-97613232, www.arte2.com

Brancolini Grimaldi, Via dei Tre Orologi, tel. +39-6-8076834, www.brancolinigrimaldi.com

GALERIES IN TRASTEVERE

Lorcan O'Neill, Via Orti d'Alibert 1/e, tel. +39-6-6838832, www.lorcanoneill.com

Extraspaio, Via S. Francesco di Sales 16/a, tel. +39-6-68210655

Volume, Via S. Francesco di Sales 86/88, tel. +39-6-6892431

Edicola di Notte, Vico del Cinque 23

Roma Roma Roma, Via dell'Arco de' Tolomei 2, tel. +39-6-5881761, www.romaromarama.biz

Studio Stefania Miscetti, Via delle Mantellate 14, tel. +39-6-68805880

OVERIGE GALERIES

SALES, Via dei Querceti 4/5, tel. +39-6-77591122

Oredaria, Via Regio Emilia 22/24, tel. +39-6-97601689, www.oredaria.it

L'Union, Via Regio Emilia 32/A, tel. +39-6-99706573, www.lunione.it

Valentina Moncada, Via Margutta 54, tel. +39-6-3207956, www.valentinamoncada.com

Pino Casagrande, Via degli Ausoni 7/A, tel. +39-6-4463480

NIEUWE KERKEN

Jubilee Church, Via Francesco Tovaglieri, Tor Tre Teste

Santa Maria della Presentazione, Via Thomas Mann 14, Quartaccio

Santa Maria Josefa, Piazza S. Maria Josefa del Cuore 25, Prenestina

ART HOTELS

Abitart Hotel, www.abitart.hotel-roma.net

Aleph, www.boscolohotels.com

l'Art Hotel, www.sih.com/hotelart

De Russie, www.hoteldeussie.it

> Es Hotel, www.eshotel.it

Ezedra, www.boscolohotels.com

Ripa Hotel, www.riphotel.com

TRENDY RESTAURANTS

Acquanegra, Largo Teatro Valle 9, tel. +39-6-68136830

Crudo, Via degli Specchi 6, tel. +39-6-6838989

Glass, Vico del Cinque 58, Trastevere, tel. +39-6-58335903

Gusto, Piazza Augusto Imperatore 9, tel. +39-6-226273

Mozzarella Bar at Obika, Via ei Prefetti 26/A, tel. +39-6-832630

rHome and Reef, Piazza Augusto Imperatore 42/48, tel. +39-6-8301430

Sette, Via Filippo Turati 171, tel. +39-6-4484731

DESIGNER CLUBS & BARS

Akab, Via Monte Testaccio 69, tel. +39-6-730039

Micca Club, Via Pietro Micca 7a, tel. +39-6-7440079

Fluid bar, Via del Governo Vecchio 46/47, tel. +39-6-832361

Supperclub, Via de' Nari 14, tel. +39-6-8807207

